

У то вријеме је источна Босна имала велики оперативно-стратешки значај и за НОВЈ и за непријатеља. Долином Босне и даље су се повлачиле јединице њемачке групе армија »Е«, па је, због заштите тог одступног правца, као и због заштите десног бока њемачке групе армија у Српској, непријатељ у источној Босни имао јаке снаге и с њима врло упорно и жилаво борбао у Јориницима које је држао. На десној страни Саве и у долини Саве Босне Нјемци су Бијелину, Брчко, Босански Шамаци, Дервен гу, Јапрача-

234

ницу и Добој претворили у праве тврђаве, а комуникације између тих градова обезбиједили низом упоришта. Тај регион бранио је њемачки 34. армијски корпус, 7. СС и 12. усташко-домобранска дивизија и борбена група »Скендербег« и друге јединице, као и четничке снаге које су се, послије неуспјешног покушаја напада на Тузлу, прикупиле на Мајевици, Требави и Озрену.²⁾

Присуство јаким Наомачких снага у источној Босни олакшавало је разним реакционарним круговима, који су везали своју судбину за нацистичку Њемачку, да продуже борбу против неоне Југославије. Профашистички елементи су тада еве више настојали да проигомом о расцјепу антихитлеровске коалиције и о подршци западних савезника разним пеголо-нашким режимима задрже под својим утицајем један дио маса. Они су за ту сврху указивали на догађаје који су се тада дешавали у Грчкој, Филхцуекој и Италији и на помагање источнобосанских четника од несавезника.³⁾ На тој основи источнобосански четници су успјели, и поред амнестије коју је прогласио КНОЈ и гшпраза србијанске четничке груиације, да спријече масовније осипање својих редова, а усташе и дио муслиманских реакционарних кругова да одрже свој утицај у хрвагским селима у Посавини, односно у граичничком и еребреничком срезу.⁴⁾

Али, гледајући у цјелини, НОП је у источној Босни имао доминантан политички утицај и активну подршку највећег дијела српског, муслиманског и хрвагског становништва.⁵⁾

На појаву дивизија 2. армије у источној Босни, команда немачке групе армија »Е« је одмах предузела офанзивна дјелства. Њен 21. брдски армијски корпус је, 1. јануара, из Сарајева упутио 963. тврђавску бригаду да се преко Власенице и Зворника споји са снагама 34. армијског корпуса у Бијелини и потисне снаге 2. армије. Том операцијом Нијемци су хтјели да вежу главне снаге 2. армије у долини Дрине и тако да обезбиједе несметано повлачење својих јединица долином Босне.

Продор поменуте немачке тврђавске бригаде у Власеницу Штаб 2. армије, чије је сједиште било у Тузли, оцијенио је као непосредну опасност за комуникацију Тузла-Зворник-Лозница, којом се 2. армија снабдијевала из база у Србији, и као могућност да непријатељ поново образује фронт у долини Дрине, изводно од Дрињаче. Да би спријечио те непријатељеве намјере, ријешено је, 2. јануара, да прегруппише своје снаге и нападне 963. тврђавску бригаду у Власеници. У том циљу је 45. дивизију упутио да затвори правце Власеница - Зворник и Сребреница - Зворник, 25. дивизију је нагажовао да затвори правац Зворник - Тузла, 27. дивизију да садејству са 45. дивизијом заузме Власеницу, 17. дивизију - да заузме Челић и затвори правац Брчко - Тузла, 28. дивизију да у рејону Јанче за-

2) Исто, стр. 516.

3) У току новембра 1944. савечнички авиони доставили су (у исто вријеме када и 3. корпусу НОВЈ) четницима на Мајевици неколико пошклких оружја и друге опреме. (Види депеше Штаба 3. корпуса Врховном штабу, Зборник НОР-а, IУ/30, док. бр. 130, стр. 762 и 764).

4) Архив ЦК СК Босне и Херцеговине, извјештај Обласног комитета КПЈ за источну Босну, Покрајинском комитету КПЈ за Босну и Херцеговину од 23. XII 1944-Сбр. рег. 80/3167.

5) Исто.

тнори иравац Бијељина - Зворник, 23. да чагвори правац Тузла - Добој, а 38. дивичија је остала у општој резерви у рејону Тузле.⁶⁾

Тим плановима ће почети врло тешке и дуготрајне борбе у долини Дрине у којима Не готово цијеловријеме бити ангажована 16. муслиманека бригада,

**Стање у
Бригадк
почетком 1945.
године-борбе
око Власенице
и Сребренице**

У борбама у периоду октобар-децембар 1944. године, 16. муслиманска бригада је постепено смањивала своје бројно стање, јер су на подручју Романије биле мале могућности за поуну њених јединица новим борцима. Средином децембра је добила око 50 нових бораца из Србије који су распоређени у батаљоне пред напад на Дрињачу.⁷⁾ Следећу, али

нешто већу, поуну новим борцима из Србије добила је 5. јануара 1945. године.⁸⁾ Такође, у току јануара ради поуне упућен јој је један батаљон Тузланског војног подручја (који је био формиран од партизанских сгража.⁹⁾ Његово људство је распоређено по јединицама. У архивским изворима нисмо наишли на податкеобројном стању 16. муслиманске бригаде у том периоду. Колико се сјећамо, она је послје тих попуна могла имати између 800 и 900 бораца и старјешина.

Доласком нових бораца борбена вриједност јединица, која је тада била на високом нивоу, смањила се јер највећи број бораца из Србије није служио војску нити је прошао кроз борбе и имао борбену обуку. Због тога је најважнији задатак у Бригади био што прије обучити ново људство и оспособити газаборбу. Затоје рад навојнојобуци поново добио велики значај, па је већи дио слободног времена искоришћен у ту сврху.¹⁰⁾

Исто толико је било значајно добро нрихватити нове борце, поготово што се радило о Србима (из Србије). Отуда је поклоњена посебна пажња односу старих бораца (који су већином били Муслимани) према новим борцима (који су већином били Срби). О томе су се бринуле партијска и скојевска организација и све команде.¹¹⁾ У том циљу је појачан и политички рад, па су, уз текућа објашњавања војно-политичке ситуације, посебно обрађене теме о развоју НОП-а и НОБ-а, о националном питању и о братству и јединству народа и народности Југославије, о новој Југославији у свјетлу одлука II засједања АВНОЈ-а, о значају побједе НОП-а у Србији и др.¹²⁾

Од знатне помоћи у политичком дјеловању је била наша штампа («Борба», «Политика», «Омладина», «Пионир», «Нова Југославија» и др.) која је

6) Ослободилачки рат, 2, стр. 509.

7) Сјећање аутора.

8) Зборник НОВ-а 1У/32. извјештај Штаба 27. дивизије од 15. I 1945, док. бр. 171.

9) Исто, извјештај Штаба 3. корпуса Врховном штабу од 28. I 1945, док. бр. 146.

10) Сјећање аутора.

11) Исто.

12) Институт за историју Сарајева, кутија Обласног комитета КПЈ за источну Босну, извјештај политичког комесара 27. дивизије Обласном комитету КПЈ за источну Босну, 4. II 1945, кут. бр. 5158 и 5066

из ос-лобођеног Београда од друге полонине децембра 1944. године стизала у јединице.¹³⁾

Средином јануара 1945. године у Бригади се јавио проблем самовољног напуштања Бригаде бораца који су дошли из Тузланског НОП одреда. Њих око 40, родом из околине Тузле, напустили су јединице са наоружањем. Поелије неколико дана већа половина се вратила у своје батаљоне. Ти колебљиви борци, који су раније служили у милицији или »зеленом кадру«, више се нису могли крити око својих кућа јер је ослобођено подручје Тузле било добро организовано. На ту појаву је политички реаговано на тај начин што се о њој расправљало на четним конференцијама и у појединачним разговорима са таквим борцима.¹⁴⁾

После другог дана децембра 1944. године одржано је у Тузли (Креки) партијско савјетовање 27. дивизије. Учествовали су делегати из свих јединица, као и представници обласних комитета КПЈ и СКОЈ-а за источну Босну. На њему су разматрана сва битна питања партијских и скојевских организација по бригадама. Рад и стање организације КПЈ и СКОЈ-а у 16. муслиманској бригади су позитивно оцијењени¹⁵⁾ и савјетовање је допринијело да се партијско-политички рад унаприједи и текући проблеми боље рјешавају. Политички комесар 27. дивизије позитивно је оцијењено, почетком фебруара 1945. године, рад и морално-политичко стање у 16. муслиманској бригади.¹⁶⁾

Како је интензитета било политичко дјеловање и културно-просвјетни рад у Бригади, може се закључити и по следећим подацима: у току јануара 1945. године одржана су 2 састанка са политичким комесарима батаљона, 5 баталонских конференција, 48 четних конференција, 66 политичких часова. 5 састанака културно-просвјетних одбора, по 3 приредбе (веселе вечери) по батаљонима, итд.¹⁷⁾

Кратко вријеме боравка у рејону Живиница искоришћено је да се дио бораца из свих јединица упуту у Тузлу да види представе совјетских филмова који су се тада давали. Многи од њих тада су први пут у животу били у биоскопу.¹⁸⁾

У току јануара у Штабу Бригаде дошло је до кадровских измјена. Политички комесар Асим Хоџић премјештен је за помоћника политичког комесара 27. дивизије, на мјесто политичког комесара постављен је Ђамил Казазовић, а за помоћника политичког комесара Ахмет Ђонлагић, за начелника Штаба постављен је мајор Миливоје Копривица (који је мјесец-два раније из четника прешао на страну НОВЈ), али је погинуо у једној

13) Архив ЦК СК Босне и Херцеговине цит. извјештај Обласног комитета за источну Босну од 13. XII 1944, бр. рег. 80/3176.

14) Исто, као напомена 12.

15) У писму Обласног комитета помоћнику политичког комесара 16. муслиманске бригаде од 4. I 1945 (Архив ЦК СК БиХ, бр. рег. 12/8482) говори се о бригадном партијском савјетовању које је према том писму одржано у децембру. Поуздано се сјећамо да такво савјетовање у Бригади није одржано у току децембра, а ни прије нити касније. Вјероватно се у том писму мислило о дивизијском савјетовању које је разматрало проблеме и задатке по бригадама.

16) Исто као у напомени 12.

17) Исто.

18) СјеКање Ибрахима ЛојиКа.

од првих борби код Хан-Пијеска, па је тада за начелника Штаба постављен Арслан Готовушић.¹⁹⁾

Значајан догађај за Бригаду био је свечана гредаја првих одликовања (ордена и медаља за храброст) једном броју старјешина и бораца. Тим поводом по батаљонима су одржане пригодне свечаности којима су присуствовали чланови штабова Бригаде и Дивизије. Нешто касније (у фебруару) другови и другарице који су ступили у НОБ 1941. године добили су у знак признања »Партизанске споменице«.²⁰⁾

До 4. јануара 16. муслиманска бригада је остата на простору села Брчаниновићи и Ковачевићи и у Живиницама. То вријеме је искоришћено - као и обично - за одмор и сређивање јединица. анализу протеклих борби и за поменуто партијско савјетовање.

Када је њемачка 963. тврђавска бригада продрла од Соколца у Власеницу, као што је већ речено, према Власеници је упућена 27. дивизија. Још 1. јануара је у том правцу кренула 20. романијска бригада, а 4. јануара покренуте су и остапе јединице Дивизије. Послије извршеног покрета, 16. муслиманска бригада се наредног дана распоредила на простор села Селишта, Добрич и Корјен.²¹⁾ М. Тујестића и 3. батаљон, који је био остављен ради пријема нових бораца.²²⁾ У том рејону Бригада је остапа седам дана, изводећи интензивну обуку са новоприм.-Беним људством.

Једино је 2. батаљон, ојачан 3. четом 3. батаљона, топовским одјелом и са неколико пушкомитраљеза из 3. батаљона, ангажован у нападу на Власеницу дуж друма од Шековића, између распореда 19. и 20. бригаде. У том нападу учествовале су и јединице 45. дивизије.

Њемачка тврђавска бригада организована је кружну одбрану Власенице, посједајући јаке топографске тачке око варошице, ивицу насеља и тврде зграде у њему. Организација одбране је била утолико лакша и ефикаснија, јер су од раније постојале изграђене отпорне тачке, са бункерима и рововима, које су Нијемци запосјели и још болје уредили за одбрану.

Напад је почео у 24 часа 8. јануара. Други батаљон је избацио непријатеља с положаја на гробљу и иродро до првих кућа у граду у којима је прешао у одбрану. Непријатељ је с неколико противнапада покушао да га избаци, али се он одржао до пред свануће. Дакле, продор у Власеницу није се могао извршити, јер ниједно од главних упоришта спољне одбране (Кик, Орловача и др.) није било заузето.²³⁾

Пошто бригаде нису располагале минобацачком муницијом, батаљону придодати противтенковски топ 47 мм подржао је напад на Кик и друге тачке непријатељеве одбране.²⁴⁾ Како је тај топ могао гађати само непосредно, да би се ноћу оцијенпла путања зрна и извршила коректура ватре у односу на циљеве дјјства, припрема гађања је вршена свијетлећим гра-

19) Исто као у »апомени 12.

20) Исто.

21) Зборник НОР-а, 1У/32, док. бр. 71.

22) АВИИ.к. 1111, бр. рег. 18/1-22.

23) АВИИ, к. 1111, бр. рег. 18/1-22. и сјећање аутора.

24) Штаб Дивизије о дјјству тог оруђа каже следеће: »Топ противколад XVI бригаде дошао је до јачег изражаја у борби на Власеници«. (Зборник НОР-а, 1У/32, док. бр. 71).

натама. То је открило ватрени положај тона, пасу га Нијемци, пред зору. обасули концентрацијом ватре једне своје батерије. Том приликом је неколико бораца погинуло и рањено, али оружје није оштећено.²⁵⁾ Када је у свитање обустављен напад на Влаеен и цу, батаљон се извукао у село Селиште.

Борбе 27. дивизије и других јединица око Влаеенице нису престале, али у њима више није учествовала 16. муслиманска бригада. По одлуци Штаба Дивизије, 12. јануара је упућена у сребренички крај са задатком да разбије преостале усташе и милицијске јединице, које су се тамо налазиле, и да прикупља храну за главнину Дивизије, која се борила у ширем рејону Хан-Пијеска, који је био потпуно опустошен и економски исцрпљен, па се исхрана јединица није могла осигурати из локалних извора.²⁶⁾

Као што је већ помепуто, сребренички крај је у то вријеме био једно од ријетких подручја источне Боене гдје су се задржавале јаче снаге усташа и милиције, који су тероризирали народ. Од септембра 1944. године, када се 3. корпус НОВЈ оријентисао према тузланском басену и Посавини, у њему није било јачих снага НОВЈ. Сребренички НОП одред више се налазио на Бирчу него на свом терену, јер није могао да се тамо одржи. То је искористио непријатељ да успостави своју војну контролу и да пристаљице НОП-а присили на пасивност. Због тога је био замро рад антифашистичких организација, а већина народноослободилачких одбоја се угасила.²⁷⁾ Почетком јануара 1945. године на простору Сребренице и села Склани и Оватна напазило се 14 непријатељских чета (састављених од мањегброја усташа, који су имали водећи утицај, милиционера и дезертера из бивше 13. СС-дивизије). Укупно су имало око 1.300 војника са око 50 аутоматских оружја. Ту групу, која је била у вези са сличном или знатно мањом групом у Жепи. Нијемци су снабдијевали муницијом и другом борбеном опремом док су држали Братунац.²⁸⁾

Када је 16. муслиманска бригада 14. јануара избила у сребренички крај, непријатељ је без борбе напустио Сребреницу и отоварио се ка селу Осмаче. Оставајући један батаљон у Сребреници, Штаб Бригаде је за усташком групом упутио 3. и 4. батаљон. Они су после кратке борбе протјерали непријатеља ка селу Осатици.

Обезбјеђујући и давајући Сребреницу, главнина Бригаде се 15. јануара, распоредила у рејон села Скеидеровићи, Стожереко и Осмаче²⁹⁾ са задатком да се ту изврше припреме за напад, који се предвиђао наредног дана. Међутим, усташе су је предухитриле и ноћу 15/16. јануара, у Осмачама нападе 4. батаљон. Његови осигуравајући дијелови су открили прилажење непријатеља, који је напад вршио са око 400 војника. Снежак је био дубок и кретати се могло једино пртином. Зато је батаљон остао у селу и примио борбу из кућа. Дошло је до врло жестоког окршаја, на блиском одстојању. Познајући добро терен и користећи се мраком, непријатељ је

25) Сјећање аутора.

26) Зборшж НОР-а, Ш32, док. бр. 71.

27) Архив ЦК СК Востне и Херцеговине, цит. извјештај политичког комесара 27. дивизије, од 4. II 1945. године.

28) АВИИ.к. Ш1, извјештај Штаба 27. дивизије Штабу 3. корпуса од 18. I 1945, бр. рег. 1/24.

29) Исто. бр. рег. 18/1-22,

ушао у село и чете 4. батаљона су се измијешале са њим, па се борба ио дила прса у прса и у самим кућама.

Чунши борбу, командант 3. батал>она, Селим Зелинчевић, самоиницијативно је повео свој батаљон Пљема Осмачама да помогне 4. батал>ону. Међутим, усташе су и н>ега нападе. Дошло је до блиске бојбе. Батаљон је на крају одбио напад усташа.³⁰⁾ За то вријеме и 4. батаљон је успио да натјера усташе на повлачење. На бојишту је остало 50 мртвих и око 10 рањених усташа. Непријатељ није стигао да извуче све своје рањене па су се неки од њих притајили по кућама или су се, пак, покушали умијешати међу наше борце и рањенике. Тројици-четворици је то успјело, иа су откривени међу нашим рањеницима тек кад се разданило. И губици батаљона, нарочито Четвртог, били су тешки: погинуо је 21 борац, 7 је нестало, а 10 их је рањено. Највеће губиткесу имали нови борци, јер сенису могли снаћи у једном ноћном нападу.³¹⁾

Одбијајући усташе, батаљони су наредна два дана остали у поменутом рејону ради прикуп>ања хране за главнину 27. дивизије. У првом реду вршена је конфискација имовине народних непријатеља. У томе је сарађивао и Сребренички НОП одред, с којим је 16. јануара успоставл>ена непосредна веза. Сутрадан је, у пратњи једне чете, упућен први транспорт стоке и жита за 19. и 20. бригаду.³²⁾

У рејону гдје се нашла 16. муслиманска бригада дио становништва је био избјегао из села и склонио се са стоком у шуме и дубоке потоке и урвине. Послије борбе на Осмачама главнина усташке групе се прикупила око Осатице, а мање групе усташа и милиционера остале су око села, вршећи препаде на курирс и патроле. Због тога се главнина 16. муслиманске бригаде налазила прикупл>ена и припремала се, док је вршено поменуто прикупл>ање хране, за напад на усташку групу.³³⁾

Тај напад је изведен 18. јануара са три батаљона. Непријатељ се налазио у селима на лијевој обали Дрине, узводно од Бајине Баште. Познајући добро земљиште, усташе су покушавале да препадима из позадине осујете напад. Једном приликом пошло им је за руком да изненаде двије чете 2. батал>она и да му заплијене комору. Противнападом 2. чете тог батаљона непријатељ се повукао, апи комора није одробл>ена. У току овог дана бата>они су имали достатешкоћа. Нови борци, иеобучени и непривикнути на борбу, нису давапи очекивани допринос, па су борбу носили стари борци и руководећи кадар. Једна група од 45 нових бораца са 2 пушкомитрат>еза била је одсјечена па се упутила ка селу Факовићи.³⁴⁾ Тек касно навече, кад су 3. и 4. батал>он и извиђачка чета поново предузели на-

30) Кад су усташе одступиле, с њима је креиуо Крсто, чије презиме нисмо установили, борац 3. батаљона. Пошто је била ноћ, ишао је неко вријеме у колони и из разговора схватио да се налази међу усташама. Вјешто се извукао и вратио у своју јединицу (Сјећање Селима Зелинчевића).

31) АВКИ, к. 1111, извјештај Штаба 27. дивизије од 18. I 1945, бр. рег. 1/24 и сјећање Бедрудина Макића, тада политичког комесара 4. батаљона.

32) АВИИ, к. 1111, бр. рег. 18/1-22.

33) АВИИ, к. 1111, бр. рег. 1/24.

34) Исто. (Од те групе, 6 бораца се вратило у Бригаду, 7 је погинуло у борби, а 2 су рањена, 6 се укључило у Сребренички НОП одред, а 24 бораца су пошла у Србију и јавили се Команди мјеста у Бајиној Башти, АВИИ, к. 409, бр. рег. 2/9-8).

пад, усташе су биле присиљене да се повуку у правцу Жепе. Наредна два дана су 2. батаљон и извиђачка чета вршили акције чишћења. алп на јаче непријатељске снаге нису наишли.³⁵⁾

Упоредо са готово непрекидним борбама и прикушавањем хране за Дивизију, 16. муслиманска бригада је и у сребреничком крају поклонила посебну пажњу политичком дјеловању међу народом. По селима су држани састанци и вођени разговори са мјештанима, објашњавана амнестија. Позивани они који нису починили злочине да се врате кућама. итд. Политичким радницима на терену пружана је помоћ у формирању напредноослободилачких одбора у Сребреници и селу Осмачама. У Братунцу је 19. јануара, одржан велики народни збор на којем је»... објашњена ситуација и посебно краљев напад на споразум Тигро-Шубашић«. Сем тога, одржано је и неколико приредби.³⁶⁾

Борбом и политичким дјеловањем. Бригада је допринијела измјени ситуације у сребреничком крају. О њеним акцијама се у извјештају политичког комесара 27. дивизије каже. између осталог, следиће:»... XVI муслиманска бригада је дјеловала и водила крваве борбе са јачим усташким бандама којима је нанјела осјетне губитке и успјела да их највећим дијелом иетијера (према Рогатици) и војнички разбије...«³⁷⁾

**У пробоју
њемачке одбране
између
Дрињаче и
Зворника**

Док се 16. муслиманска бригада налазила у Сребреничком крају. главнина 27. дивизије водила је тешке борбе против немачких снага у захвату друма Соколац-Власеница.³⁸⁾ У Власеници је била блокирана 963. тврђавска бригада па је 16. јануара 1945. године немачка команда групе армија »Е« упутила своју 22. пјешадијску дивизију из рејона Соколца ка Власеници да је деблокира и да последије тога, заједно са том бригадом и другим јединицама. продре ка Дрињачи и Зворнику.³⁹⁾ У то вријеме се у источну Босну пребацила и група четника из Црне Горе. Она се повлачила са немачким снагама и оријентисала ка Жепи. Због тога је Штаб 3. корпуса наредио, 20. јануара, да 16. муслиманска бригада хитно крене у напад на те четнике.⁴⁰⁾ У таквој ситуацији Штаб 27. дивизије одлучио је, 21. јануара, да са њом нападе и даље врши нападе на немачке снаге на друму Соколац - Власеница, а са другом половином (16. муслиманска бригада и два батаљона 20. романијске бригаде) да нападне усташко-четничку групуацију V рејону Жепе.⁴¹⁾

Према добијеном задатку, 16. муслиманска бригада је 23. јануара извршила покрет ка Жепи. Међутим. она тамо није наишла на непријатеља, јер су усташке и четничке јединице откриле њено приближавање

35) Исто, к 1111, бр. рег. 18/1-22.

36) Исто као напомена 12.

37) Исто,

38) Зборник НОР-а, 1У/32, извјештај Штаба 3. корпуса Штабу 2. армије од 19. I 1944, док. бр. 97.

39) Исто, напомена 8 уз док. бр. 94 на стр. 435.

40) АВИИ, к. 272А, бр. рег. 34-10.

41) Зборник НОР-а, ГУ/32, извјештај Штаба 27. дивизије Штабу 3. корт/са од 21.1 1945, док. бр. 106.

и извукле ее из тог краја.⁴²⁾ Усташе су одступале ка Рогатици, а четници су налетјели на дијелове 20. романијске бригаде код села Цимрије, који су им нанијели тешке губитке (преко 50 мртвих) и заплијенили комо-ру.⁴³⁾

Пошто се из заплијењене заповијести њемачке 22. дивизије сазнача на иамјера - да се пробије из Власенице ка Зворнику и Бијељини, 3. корпус је добио задатак да спријечи продор непријатеља из Власенице ка Шековићима и Кладњу. С тим у вези он је наредио да 27. дивизија са двије бригаде затвара правац Власеница-Кладањ, а да са једном - офанзивно дјејствује са платоа Малог полја на друму Власеница - Соколац.⁴⁴⁾ Тај задатак добила је 16. муслиманска бригада па се 26. јануара упутила из Поджеплл ка Малом пољу. При прелазу друма, који су обезбјеђивали 3. баталјон и чета из 1. баталјона, дошло је до борбе са њемачком колоном која се кретала од Крама. Том приликом уништено је 6 камиона, 1 путнички аутомобил и 1 топ. Главнина Бригаде се пребацила иреко друма и размјестила у села Подвисочник и Берковина. Четврти батаљон са 120 грла крупне стоке гада није успио да пређе цесту, па се сутрадан прикључио Бригади.⁴⁵⁾

На Малом пољу Бригада се задржапа до 31. јануара. Био је висок снијег и ниска температура, па се десило вишеслучајева смрзаванл, јер је досга бораца имапо слабу одјећу и обућу.⁴⁶⁾ За тих неколико дана боравка у том крају тежиште активности било је у засједама на друму. Тако је 1. баталјон 29. јануара у дубинској засједи код Дебеле међе избацио из строја око 40 њемачких војника, а сам је имао 10 мртвих и 9 рањених. Такође је водио борбу и са једном њемачком групом од око 200 војника која је продрла у село Јапаге. Послије двочасовног окршаја присилио је непријатеља да се повуче ка Хан-Пијеску уз губитке од 25 мртвих и више рањених. Сем тога, покушало се с једном ударном групом изненадити четнике у селу Жеравице, али она их није могла присилити да прихвате борбу; избјегли су у околне шуме.⁴⁷⁾ Из њемачких докумената се види да су

та дјејства 16. муслиманске бригаде на простору Малог полја имала за посљедицу успоравање одступања њемачке групације преко Власенице.⁴⁸⁾ То је вјероватно био разлог што је тада на одсек друма Хан-Пијесак-Власеница упућен 359. пук 181. њемачке дивизије.⁴⁹⁾

Међутим, Штаб 27. дивизије је добро оцијенио да је Бригада на том простору суочена са многим проблемима: крај је био готово сасвим пошашен и без услова за исхрану, па је смјештај јединица био врло тежак, а исхрана још тежа. јер је зависила од снабдијевања из корпусних магацина. Сем тога. Нијемци су били добро обезбиједили друм Соколац-Власени-

42) ЛВИИ, к. 1111, бр рег. 18/1-22.

43) Зборник НОР-а, ГУ/32, извјештај Штаба 3. корпуса Штабу 2. армије од 24. I 1945. док. бр. 119.

44) Исто, наређен Штаба 3. корпуса Штабу 27. дивизије од 23. I 1945, док. бр. 115.

45) ЛВИИ, к. 1111, бр. рег. 18/1-22.

46) АВИИ, к. 409, депеша Штаба 27. дивизије Штабу 3. корпуса, бр. рег. 2/4-8.

47) Исто, к. 409, бр. рег. 2Л-8, к. 1111, бр. рег. 18/1-22.

48) Зборник НОР-а, 1У/32, напомена 7 уз док. бр. 139, стр. 585-6.

49) Ослободилачки рат. 2, стр. 518.

ца, па је иа њему тешко било поставити заеједе. Због евега тога је Штаб Дивизије предложио Штабу 3. корпуса да повуче 16. муслимаиску бригаду из тог краја, што је и прихваћено.⁵⁰⁾

У то вријеме је ојачана и њемачка 22. дивизија већ била продрла ка Дриња-чи и наступила ка Зворнику. Због тога је 3. корпус, као и друге јединице из еастава 2. армије, вршио прегрупацију евојих енага. Већ послје под-не, 31. јануара, 16. бригада ес упутила еа Малог поља ка счмшма Трново и Стрмица, гдје је задржана три дана. На Малом пољу је оставл>ена из виђачка чета са радио-станицом⁵¹⁾ са задатком да извиђа и прикупља иодатке о непријатељу на комуникацији Соколац - Власеница.

Пошто су се предњи дијелови 22. њемачке дивизије, послје тешких бор-би и губитака, 3. фебруара, пробили до Зворника, одлуком Штаба 2. ар-мије тежиште борби пренијето је на одејек Дршвача-Зворник. Ту су при-купљене 27. и 17. дивизија, које су добиле задатак да пресијеку издужену 22. њемачку дивизију и почетно униште њене одејечне дијелове. Лијево, према непријатељевим снагама у Зворнику, дјејствовала је 38. дивизи-ја.⁵²⁾

У оквиру тог плана, 27. дивизија имала је задатак да изврши пробој не-пријатељских положаја на одсјеку између рјечица Каменице и Јошанице, да раздвоји непријатеља на двије групе, а онда да се утврди на положа-јима Велика Њива (триг. 437) и Стрпине (к. 342) и оријентише се ка југу, у правцу села Цевање и Дрињаче.⁵³⁾ Међутим, фронт и(Х)боја је у току планирања још сужен, иа је јужно од Јошанице нападала и 6. босанска брш-ада 17. дивизије.

За извршеи>е тог задатка, Штаб Дивизије је ангажовао 16. муслиманеку и 20. романијску бригаду. Због тога их је помјерио у полазне рејоне за на-пад, на пр<ктору села Папраћа, Подборогово, Осмаци, гдје је главнина 16. муслимаиске бригаде етигла 4. фебруара. Уз пут је примила попуњу од 45 нових бораца (с оружјем). Њен 2. батал>он задржан је у К.падњу.⁵⁴⁾ У полазном рејону за напад главнина Бригаде је остала еве до 9. фебруара. Јединице су се одмарале, прикупљале податке о непријатељу и врши.че припреме за предстојеће борбе.⁵⁵⁾

Осмог феЛруара у Ш габу Бригадс одржан је еастанак еа штабовима ба-талоња, коме је приеуствовао командант Дивизије, потпуковник Милош Зекић. Присутни су упознати са текућом војно-политичком ситуацијом, поднијели су извјештаје о стању у евојим јединицама и добили опште за-датке за предстојећи напад. Тог дана је у састав Бригаде приетигао и 2. батаљон.⁵⁶⁾

50) АВИИ. к. 409, бр. рег. 2/4-«.

51) Исто, к. 1112, операцијеки дневник 16. муслиманске бригаде, бр. рег. 6-8.

52) Ослободилачки рат, 2, стр. 518-19.

53) АВИИ.к.409, твод н-Јоперашпског дневника3. корпуса ш вријеме 1-20. 111945,бр. рег. 39/1-2.

54) Још 26. јануара је тај батал>он (без чете) упућен са Извиђачким батаљоном Дивизије из Сребренице у Кладањ. Том приликом су ти батаљони одбацили једну групу четника из Дрне голж. 2. батаљон 16. бригаде задржан је у тој варошици ради обезбјеђежа приштап-еких дијелова Дивичије. Сјећање Ибрахима Лојића.

55) АВИИ. к. 1112, бр. рег. 6-в.

56) Исто.

На гравцу главног удара 27. и 17. дивизије биле су 16. муслиманска и 6. босанска пролетерска бригада. Штаб Дивизије је задатак 16. бригаде дефинисао на следећи начин: »...кренути јужним падинама Ђафин-камена, ликвидирати непријатељске положаје Велика њива (437) - Ново Село - Шахмани и што прије тежити овладавању к. 377, дјелујући директно на комуникацију источно од к. 377, гдје Дрина прави окуку...« У заузимању тих положаја одређено је да савјествује 6. брдска бригада 17. дивизије (скица бр. 23)⁵⁷⁾

Десно, правцем к. 238 - село Каменица - Стрине наана 20. романијска бригада.⁵⁸⁾

На одсеку који су нападале 20. 16. и 6. бригада одсудно се бранио ојачани 65. пук немачке 22. дивизије.⁵⁹⁾ Он је одбрану организовао по дубини, с тежиштем на Великој њиви (триг. 437) која је била доминантна и најјаче утврђена тачка.⁶⁰⁾

Припреме за напад нису извршене благовремено и како треба када се ради о пробоју добро организоване непријатељеве одбране. Из полазног рејона за напад, који је био удаљен 12 км ваздушнелиније од полазног положаја за напад, 16. бригада је извршила марш ноћу 8/9. и изјутра 9. фебруара у 1 час почела је подијављати немачком предњем крају. Због тога је изостало извиђање положаја и утврђивање задатака јединица на земљишту. То је била посведица нетачних прорачуна виших команди.⁶¹⁾

Главнина 16. муслиманске бригаде (1, 3. и 4. баталјон) развила се од лијеве обале рјечице Каменице (к. 238) до Ђафиног камена (триг. 534) на фронту ширине 1,5 км. На десном крилу бригадног борбеног поретка био је 4. баталјон, док су 1. и 3. баталјон нападали гребеном од Ђафиног камена ка Великој њиви. За напад није предвиђена бригадна резерва (јер је 2. баталјон задржан у позадини ради обезбјеђења позадинских дијелова Дивизије).

Пред почетак напада није се вршила минобацачка припрема нити се могао да употреби противтенковски топ. Баталјони су поидишли немачким положајима и послје ватрене припреме из аутоматског стрелачког

57) АВИИ, к. 1111, извјештај Штаба 27. дивизије Штабу 3. корпуса, од 13. II 1945. бр. рег. 5/1-22.

58) Исто.

59) Ослободилачки рат, 2. стр. 520.

60) Сјећање аутора.

61) О томе се у цит. извјештају Штаба 27. дивизије Штабу 3. корпуса од 13. II 1945. (АВИИ, к. 1111, бр. рег. 5/1-22) каже следеће: »На извршење добијеног задатка кренули смо Р-2 (шифровани назив 16. муслиманске бригаде, примј. аутора) 8-ог у подне из села Осмака до на простор Кукољи-Бајрамовићи. а Р-4 (шифровани назив за 20. романијску бригаду, примј. аутора) већ је била на простору Папраће. Заповијест од штаба Ц-1 (шифровани назив за Штаб 2. армије, примј. аутора) примили смо у 14,00 часова 8-ог о.м., а извршну заповијест штаба А-1 (шифровани назив за 17. дивизију, коме је у оперативном погледу за тај напад била потчињена 27. дивизија, примј. аутора) примили смо у 4,30 часова 9-ог о.м. Како је напад требало да започне 9-ог у 3 часа ујутро, ми смо на основу заповијести штаба Ц-1 израдили заповијест за нахте бригаде, која се углавном подударала са заповијешћу штаба А-1 коју смо накнадно добили. Услед врло кратког времена од добијања заповијести до часа почетка напада бригаде се нису могле детаљно да припреме за извршење задатка, него су цијелу ноћ морале да маршују до на полазне положаје за напад, и углавном до 3 часа ујутро 9-ог о.м. заузеле су следећи борбени распоред за напад...«

наоружања кренули на јуриш. У првом налету су избили пред предњи крај непријатељеве одбране на западним падинама Велике њиве, али су их Нијемци зауetaвили фронталним отпором и бомпом ватром скоте399. коју је требало да заузму јединице 6. бригаде. Да би помогао ликвидацију неиријателза. Ш габ Бригадеје прематој котиоријентиеао3. батал>он. Развила ее врло жестока борба. Јединице еу неколико пута упадале у њемачке ровове. али их је непријатељ прогивиападима одбацивао назад. Тек око 13 чаеова, 3. баталлну је пошло за руком да, у садјејству са дијеловима 6. босанске бригаде, заузме к. 399. Тиме је био битно олакшан продужетак напада 16. муслиманској и 6. босанској бригади на непријатељеки положај на Великој њиви. Томе је, такође, доприио и успјешан продор 20. романијске бригаде, која је на јуриш заузела Стрнине (к. 342) и оријентиеала дио својих снага ка Великој њивн. Око 15 часовасу бата.ч.оии 16. муслиманске бригаде, у садјејству са сусједним јединицама, на јуришзаузеле доброутврђени њемачки положај на Великој њиви, најважнију тачку у непријатељ>евој одбрани пред фронтом наиада 27. и 17. дивизије. Оставл>ајући дио снага на заузетом положају, 16. муслиманска бригада је продужила напад у правцу села Шахмаи. настојећи да избије на друм Дрињача - Зворник. Њене предн>е дијелове дочекао је непријатељ снажном аргшверјском и минобацачком ватром, а ускоро је у борбу увео и евоју резерву. П(ед мрак, око 17 часова, добро изведеним противиападом Нијемци су успјели да -зауегаве наш даљи продор и да поврате Стрнине, као и дио свог положаја на Великој њиви са њеним врхом (триг. 437). Међутим, дијелови ева три батаљона 16. муслимаиске бригаде су се одржали у заузетим положајима на западној падини Велике њиве и продужили бо(бу у непосредном додиру с непријатељем.⁶²⁾

У току тих тешких борби, које су трајале четрнаест часова без преестанка и предаха, према процјени Штаба Бригаде, избачено је из етроја 100 њемачких војника, док је Бригада имала 72 мртва и рањена. Заплијен>ена су 2 митрал>еза и велика количина муниције и друге опреме.⁶³⁾

Послије кратког предаха, који је дат да јединице приме топли оброк и да се мало ереде, ускоро је (око 20 часова) ПЈзедузет напад на цијелом фронту, поново стежиштем на Великој њиви. Борба је трајала цијелу ноћ. Поново су дијелови 20. романијске бригаде бочним притиском олакшапи 16. муелиманској и 6. босанској бригади да збаце непријатеља с Велике њиве.⁶⁴⁾

Иако су јединице биле преморене, жеетина борбе нијејењавала ни у току 10. фебруара. Изгубивши јаке положаје (Стрнине и Велике њиве), Нијемци су бранили сваку стопу земљишта, јер су се налазили пред непосредном опаеношћу да нашим продо(х>м буду раздвојени на двије или више група. Они су још раније изградили етрел>ачке заклоне по дубини, а сада еу из њих, блиском ватром, подржани артиљеријом и минобацачима. наетојали дазаустане напад. Борба се цео дан водила за Ново Село. Оно је неколико пута прелазило из руке у руку. На крају дана, око 17 чаеова, када му је стигла резерва из Дрињаче (вјероватно један батал>он од

62) АВИИ, к. 409, депеашШтаба 27. дивизије Штабу 3. корпусаод 9. III1945. год. бр. рег. 2/9-8, к. Ш 1, бр. рег. 5/1-22, к. 1112, бр. рег. 6-8.

63) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

64) Исто као напомена 62.

око 500 војника), непријатељ је на цијелом фронту прешао у противнапад и у први мрак поново заузео - десно Стрнину, и на центру - источни и сјевероисточни дио Велике њиве.⁶⁵⁾

У току 10. фебруара, према процјени Штаба Бригаде, 16. муслиманскл бригада је избацила из строја око 40 непријатељских војника, а имала је 26 мртвих и рањених. У борби је заплјенила 5 митралеза, вис • пушака и знатну количину муниције и друге опреме.⁶⁶⁾

Увече 10/11. фебруара продужене су жестоке борбе. Све јединице су тежиле да избију на Дрину или, бар, да заузму положаје с којих се ефикасном ватром могао тући друм.

Да се не би губило вријеме око заузимања цијелог положаја на Великој њиви, на који је поново продро непријатељ, штабови 16. и 6. бригаде су се договорили да га блокирају са по једним својим батаљоном, а да са осталим снагама изврше продор: 16. муслиманска бригада ка селу Шахмани, а 6. босанска бригада ка селу Сејфићима. Као и претходних ноћи и дана - борбе су трајале без престанка. Положаји су прелазили из руке у руку. На крају дана, 16. муслиманска бригада избила је пред к.377,600 м од Дрине. У исто вријеме су ударна одјелена 20. романијске бригаде избила на друм, али их је непријатељ одбацио.⁶⁷⁾

Док се тако 16. муслиманска бригада налазила пред потпуним пробојем непријатељеве одбране и пред Дрином, а 20. романијска бригада је већ непосредно тукла друм, почело је повлачење 17. дивизије са њеног одсјека напада, и то у вријеме када је требало учинити још само један напор да се 22. њемачка дивизија раздвоји у двије групе и доведе у готово безизлазан положај. Да би је спасио од уништења, Штаб групе армија »Е« »благовремено је интервенисао и један пук 104. ловачке дивизије (ојачан дивизионима 12. усташко-домобранске дивизије и четницима) кренуо је из Добоја ка Грачаници, а други је (ојачан артиљеријом и тенковима) упућен преко Брчког за Бијељину«. Цијенећи те непријатељеве испаде као непосредну опасност Тузли, Штаб 2. армије је, поред мјера претходних дана, 11. фебруара извукао из борбе 17. дивизију и 1. артиљеријску бригаду (која је подржавала 17. дивизију) и упутио их ка Тузли.⁶⁸⁾ Положаје 17. дивизије преузела је 27. дивизија рокирањем 16. муслиманске бригаде улијево на одсјек који је до тада држала 6. босанска бригада.

Тиме се однос снага на фронту између Дрињаче и Зворника измијенио у корист непријатеља. Двије бригаде 27. дивизије тада су укупно имале око 2.000 бораца ангажованих у борби. Непријатељ је осјетио извлачење јединица 17. дивизије, па је појачао противнападе на фронту 27. дивизије. Па и поред тога је 16. муслиманска бригада у веома огорченој борби заузела и у току 11. фебруара одржала село Шахмане.⁶⁹⁾

Пошто је у току ноћи 11/12. фебруара извршено рокирање јединица, заузети положаји су напуштени и батаљони су се повукли на линију к.238

65) Исто.

66) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

67) Исто, к. 1111, бр. рег. 5/1-22.

68) Ослободилачки рат, 2, стр. 520.

69) АВИИ, к. 409, бр. рег. 2/11-8.

- село Добра Вода (16. муслиманска), брдо Дути дио - село Веоча и Корманица (20. романијска бригада).⁷⁰⁾

Непријатељ је то искористио и под заштитом својих слабијих дијелова, који су до подне вршили ватрени притисак на наше положаје, 12. фебруара напустио долину Дрине од Дрињаче до Млађевца (триг. 527) пред Зворником.⁷¹⁾ То је касно примијећено, па 1. и 3. батаљон који су, под командом замјеника команданта бригаде Арслана Готовушића, кренули у гоњење (истовремено су то урадили и дијелови 20. бригаде), сустигли су само слабије непријатељеве дијелове, од којих су заплијенили 1 пушкотријаз, доста муниције и заробили само 1 војника.⁷²⁾ Када су ти батаљони избили под спољну одбрану Зворника, извршили су један слабији напад, а онда, већ сасвим изнурени - повукли су се у оближња села на починак и одмор.

Тиме су престале борбе на одсјеку Дрињача-Зворник. Нема података о губицима 16. муслиманске бригаде у току 11. и 12. фебруара (у претходна два дана она је имала 98 мртвих и рањених). С обзиром на интензитет борби у току 11. фебруара, цијенимо да њени губици нису били мањи од оних претходног дана, па се може закључити да је у тим борбама имала укупно 120 до 130 мртвих и рањених.⁷³⁾

То су најтежи губици које је претрпјела 16. муслиманска бригада у једној операцији од прољећа 1944. године. Они су произашли због тешких и готово непрекидних борби које су трајале око 80 часова, против добро утврђеног непријатеља који се одсудно бранио. Са оскудном минобацачком и артиљеријском подршком⁷⁴⁾ заузимање таквих положаја вршило се најчешће ручним бомбама, па је непријатељ имао могућности да нам због тога наноси веће губитке.

Одмах после извлачења Нијемаца, Штаб Дивизије одржао је састанак са штабовима бригаде, на коме је извршена анализа протеклих борби. Он је о томе, 13. фебруара, у извјештају Штабу 3. корпуса написао следеће:

»У извршењу постављеног задатка штабови бригада и батаљона, као и највећи дио нижег командног кадра свесрдно су се запожили. Ударност бригаде била је у пуном изразу. Упорност руководиоца у извршењу задатака била је за сваку похвалу. Ново људство (Србијанци) били су добри у борби и задовољили су више него што се претпостављало. Поред подвита старих бораца, и нови борци чинили су подвиге.

Од нарочитог значаја је чињеница што су наше чете - батаљони умјели кроз ове борбе да се веома упорно бране и одбране запосједнути положаји,

70) Исто.

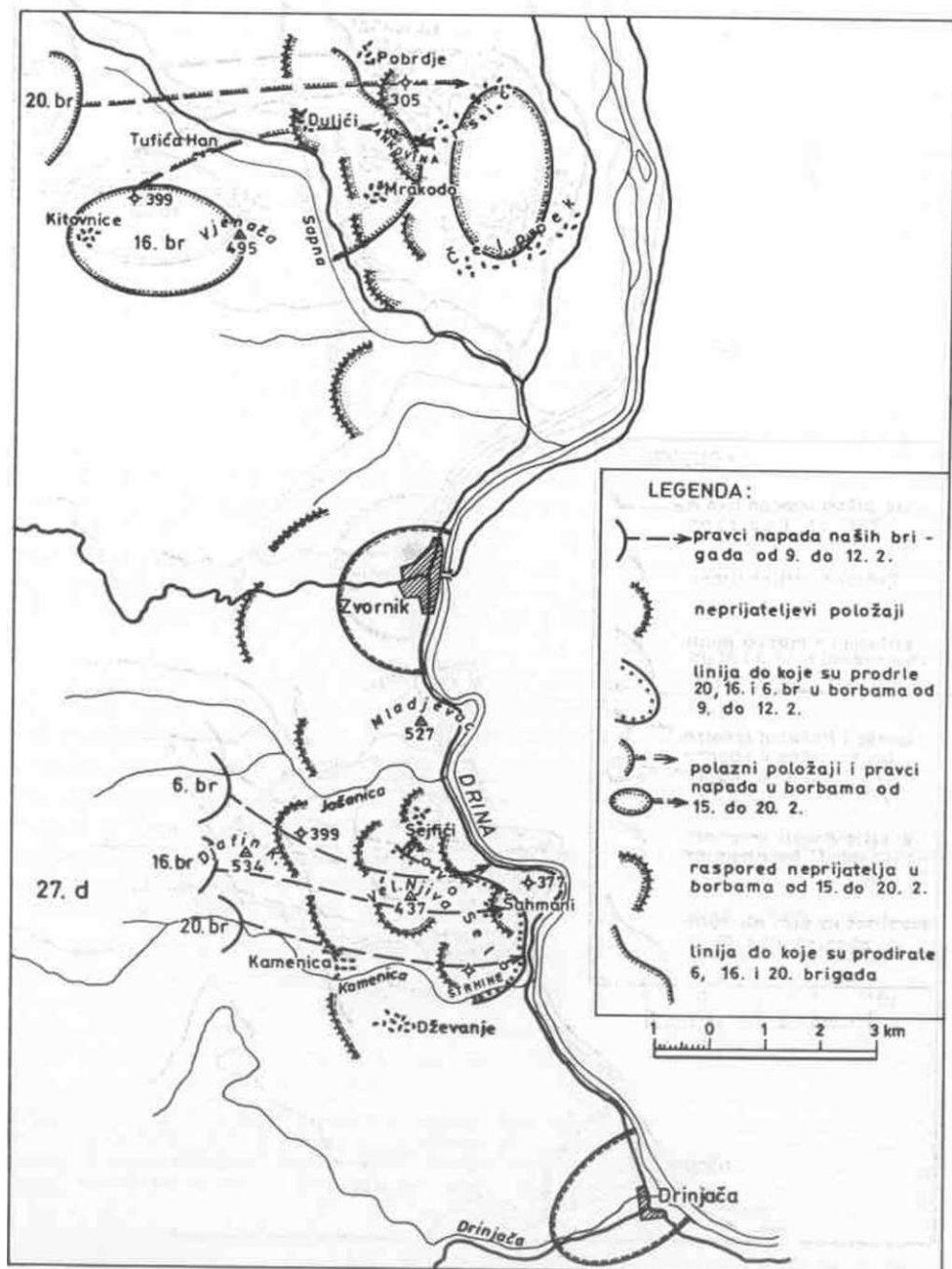
71) Исто.

72) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-в

73) Укупни губици 27. дивизије (тј. 16. и 20. бригаде) износили су 110 мртвих, 100 рањених и 1 нестало. У операцијском дневнику 16. муслиманске бригаде се под 13. фебруаром - доста тешко читљиво помиње податак да је Бригада имала 56 мртвих и 73 рањена борца. У тексту се не каже за који период је то било, али вјероватно је да се то односи на борбе од 9. до 12. II (АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-б).

74) У борби је 27. дивизија утрошила 300 мина за минобацачке 82 мм и ручне бацаче (пијате) и око 150 граната за пт топ 37, од 47 мм (АВИИ, к. 1111, бр. рег. 5/3 -22). Такође су непријатељ у неколико наврата бомбардовала два наша «штурмовика». Једног од њих је непријатељ оборио ичнад Велике њиве (Сјећање аутора).

BORBE U DOLINI DRINE
9 – 20. II 1945.

Skica br. 23

и то у већини случајева, иако је непријатељ често вршио огорчене кратке јурише.

Недостаци који су уочени током ових борби проистичу махом због недовољне умјешности и сналажљивоети руководства у новом начину ратовања. Ти недостаци углавном су следећи:

а) План ватре: тешка оруђа нису била прецизна у гађању, нису тукла концентричном ватром на најважнији непријатељски положај, тј. на ону тачку гдје замишљамо пробој, често су употребљавана повремено, неповезано, без већ унапријед припремљеног плана и уопште нису била јака вагрена основица, која би потпомагала напад у свим фазама. Исто тако, ватра лаких аутоматских оружја и пушака није била планска и због тога није било штедње у муницији.

б) Употреба резерви дошла је до изражаја, али у том погледу треба још више умјешности нашег руководства, како би се у пуној мјери искористила резерва.

ц) Избијање на освојени положај било је продорно са јуришем, али послите тога није било у довољној мјери брзе организације освојених положаја, тј. да једни остају на положају и да се утврђују, а други да врше даље продирање - гоњење.

д) Укопавање на освојеним положајима није вршено понајвише из разлога што моментално јединице уопште немају пионирског алата. Кориштени су углавном већ заузети непријатељски ровови. Али и у овом погледу могло се учинити више, тј. стално указивати борцима на важност утврђивања и преудешавања заузетих непријатељских ровова макар чим било, како би ово борцима ушло у крв, да се привикавају на утврђивање које је један од битних елемената у фронталној борби.

е) Садјејство између баталона унутар наших бригада - дивизија било је на приличној висини, док садјејство са јединицама изван наше дивизије није било на довољној висини.

Било је још низ других недостатака, као што је, нпр. одржавање везе, неуредни извјештаји и др., што је указано на састанцима са штабовима бригада који је одржан после ових борби (јуче, 12.о.м.).

По нашем мишљењу најбитније је то да су наше бригаде кроз ове тродневне борбе показале пуно ударности, упорности и јунаштва у продирању, а исто тако и у одбрани заузетих **положаја**, и да су углавном извршиле **постављени** задатак, иако дефинитивни пробој и пресијецање непријатеља на двије групе није успиједило из разлога што је у задњи час главнина наше пробојне групе (А-1, тј. 17. дивизија, примј. аутора) морала да иде на други задатак.⁷⁵⁾

Борбе сјеверно од Зворника

Чим је према њој смањен притисак наших снага, 22. немачка дивизија је, са тврђавском бригадом и другим јединицама, наставила продор према Бијељини и 13. фебруара предњим дијеловима избила до села

Шепка, око 20 км сјеверно од Зворника. Да би спријечио њено спајање са групацијом у Бијељини, Врховни штаб је хитно упутио из Срема на Дри-

75) АВИИ, к. 1111, бр. рег. 5/3-22.

ну 2. пролетерску дивизију, аједна бригада 22. дивизије НОВЈ пребацила се преко Дрине у источну Босну, јужно од Зворника. С тим у вези, Штаб 2. армије је регруписао 25, 27. и 38. дивизију и наредио да се ноћу 13/14. фебруара изврши општи напад на непријатеља на линији Зворник - Шепак.⁷⁶⁾

У еклопу тог задатка, 27. дивизија је требало да са двије бригаде (16. муслиманску и 20. романијску) изврши пробој непријатељеве одбране на линији Јанковина - Побрђе, овлада селом Тршићем, избије на друм Зворник-Бијељина, а онда да се оријентише ка југу, ради уништења непријатељеве зачелне групе.⁷⁷⁾

На тај задатак кренула је 16. муслиманека бригада 13. фебруара у 13 часова, из рејона села Шабића преко села Снагова, Глумине, Крижевићи до села Китовнице, гдје је стигла наредног дана у 1 час. Ту је зановирила и преданила под заштитом осигурања које су истурили 3. и 4. батаљон на линији Вјенача (триг. 495) - к. 399. Одмах су упућене извиђачке групе ка непријатељу са задатком да се, по могућству, убаце у његову позадину, ради прикупљања података.⁷⁸⁾

За напад на непријатеља, који је организовао одбрану на лијевој обали рјечице Сапне, у први борбени ешелон Бригаде одређени су 1. и 3. батаљон, док је 4. батаљон задржан у резерви.

Још увијек је 2. батаљон био ван естава Бригаде.⁷⁹⁾

Напад је предвиђен за ноћ 14/15. фебруара. Главни удар Бригада је извршила десним крилом, правцем села Китовнице-Туфићев-Хан - села Ђулићи са задатком да овлада Јанковином, с које је требало да се напад настави и избије на друм. Лијево је нападала 20. романијска бригада (скица број 23).⁸⁰⁾

У дивизијском операцијском извјештају стоји да је 16. муслиманека бригада избила 15. фебруара у 3 часа на мост код Сапне, гдје се сукобила са њемачком засједом, коју је разбила после краће борбе и продужила у правцу Ђулића. На косама изнад тог села вођена је јача борба са око 300 непријатељевих војника који су се бранили из утврђених положаја. Нјемци су из њих избачени и присиљени на повлачење у правцу Мракодола, а батаљони су прешли у гоњење. Међутим, код самог Мракодола и Јанковине наишли су на врло јак отпор. »Жестока борба се развила све до 14 часова, када непријатељ упијева контранападом да одбаци наше снаге на првобитне положаје изнад с. Ђулића«. С њих 16. муслиманска бригада, уводећи у борбу и 4. батаљон, одмах »предузима поново контранапад и после упорне борбе одбацује опет непријатеља назад и овладава линијом западни заселак Јанковине⁸¹⁾» - коса између Ђулића и Мрако-

76) Ослободилачки рат, 2, стр. 520.

77) Зборник НОР-а, 1У/34, петиаестодневни извјештај Штаба 27. дивизије Штабу 3. корпуса од 5. III 1945. док. бр. 20.

78) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

79) Исто.

80) Исто.

81) Јанковина, по карти 1:100.000. издане Војногеографског института ЈНА. није село, него коса сјеверно од села Мракодола, примј. аутора.

дола. На тој линији наставља се борба, али непријатељ се упорно брани са линије Јанковина (источни заселак) - Мпакодол⁸²⁾

У току 15. фебруара 16. муслиманска бригада имала је 31 погинулог и рањеног борца и старјешину, док непријатељеви губици нису познати.⁸³⁾

По паду мрака борбе су се стишале. Послије краћег предах, поново је у 22 часа извршен напад: 16. муслиманска бригада на Јанковину, а 20. романијска - на к. 305. За те положаје борбе су вођене у току ноћи 15/16, цео дан 16. и већи дио ноћи 16/17. фебруара. Неколико пута су баталјони 16. муслиманске бригаде успјели да заузму Јанковину, али су их Нијемш. употребом јаких резерви на правцима од села Челопека и Тршића - одбацивали на полазне положаје. У тим исцрпљујућим борбама, које су се често водиле прса у прса и ручним бомбама, и поред великог пожртвовања бораца није се успјела разбити одбрана упорног непријатеља, који је на одсјеку напада 16. бригаде био надмоћнији. У току 16. и 17. фебруара Бригада је имала 22 мртва и рањена. Њемачки губици нису познати (у операцијском дневнику Бригаде за 16. фебруар се помиње да је непријатељ имао 4 мртва војника).⁸⁴⁾

Штабови 16. муслиманске и 20. романијске бригаде добро су процијенили да су непријателеве снаге на линији Јанковина - к. 305 јаке, па су ријешили да се заједничким нападом два баталјона (3. и 4) 16. бригаде с фронта и једног баталјона 20. бригаде из позадине заузме само Јанковина, која је била чвор њемачке одбране.⁸⁵⁾ Напад је почео у 1 час 18. фебруара. Претходила му је минобацачка припрема и ватра из два противколска тогта. Баталјони су одмах кренули на јуриш и ручним бомбама избацши Нијемце из прве линије ровова.⁸⁶⁾ У исто вријеме се баталјон 20. бригаде провукао кроз њихов распоред и из позадине заузео доминантну косу на Јанковини.⁸⁷⁾ Међутим, Нијемци су брзо реаговали. Већ у 2,30 часова извршили су јак противнапад, повратили косу на Јанковини и послје огорчене борбе потиснули за 200-300 метара и баталјоне 16. муслиманске бригаде. Чим су зауставили непријатеља, баталјони су поново обновили напад, у коме су се тукли само ручним бомбама и поново овладали првим редом непријатељских ровова.⁸⁸⁾ Ту су остали цео дан, покушавајући неколико пута да заузму Јанковину, али без успјеха. У току борби 18. фебруара, 16. муслиманска бригада је имала 36 мртвих и рањених бораца и старјешина а губици непријатеља нису познати.⁸⁹⁾

Услијед велике заморености бораца и свих јединица ријешено је да се 1. и 3. баталјон повуку на полазне положаје у рејоне села Ђулића, са задатком да контролише долину рјечице Сапне, а 4. баталјон да остане у заузетим рововима, у додиру са непријатељем. како би му онемогућио при-

82) Зборник НОР-а, IУ/34, док. бр. 20

83) АВИИ, к. 1112. бр. рег. 6-8.

84) Исто.

85) Сјећање аутора.

86) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

87) Зборник НОР-а, II/34, док. бр. 20.

88) АВИИ, к. 1112. бр. рег. 6-8. (У дивизијском операцијском дневнику стоји да је непријатељ потиснуо бригаде на полазне положаје. Зборник НОР-а. ГУ/34. док. бр. 201

89) Исто

кривено извлачење. Та прегрупација је извршена у току ноћи 18/19, а цео дан 19. фебруара вођене су чарке са непријатељем који је такође био пасиван због губитака и преморености. Једино је и овог дана била активна његова артиљерија која је тукла положаје на којима се налазио 4. баталјон.⁹⁰⁾ У том распореду, 16. муслиманска бригада је остала и 20. фебруара. Једино је 2. баталјон, који је у састав Бригаде стигао прије два дана, упућен по добијеном наређењу на обезбјеђење друма Тузла - Зворник.⁹¹⁾

Међутим, тада је непријатељ већ изишао из кризне ситуације. Наиме, продором 38. дивизије ка Шепку, гдје се 15. фебруара она спојила са дијеловима 2. пролетерске дивизије, њемачка 22. дивизија била је доведена пред уништење. Да би јој помогао, непријатељ јој је у сусрет упутио из Бијељине ојачани 734. пук 104. ловачке дивизије. Он се пробио кроз положаје 28. славонске и дијелова 2. пролетерске дивизије и ноћу 18/19. фебруара, код села Брањева, спојио се са њеним предњим дијеловима.⁹²⁾

Послије тога, ријешено је да се и 16. муслиманска бригада извуче из борбе и да се у рејону села Цапарди и Глумина одмори и припреми за предстојеће задатке.

У борбама сјеверно од Зворника, 16. муслиманска (и 20. романијска) бригада није успјела, и поред великог залагања њеног борачког и старјешинског састава, извршити пробој непријатељеве одбране. По оцјени Штаба 3. корпуса до тога је дошло због надмоћности непријатеља и замора наших јединица у претходним борбама.⁹³⁾

Општи утисак који је оставила 16. муслиманска бригада у борбама у долини Дрине био је повољан. У извјештају политичког комесара 27. дивизије од 2. IV 1945. године се каже да је она «... у борбама показала највише издржљивости и упорности» и између осталог наводи се и сљедеће:

»Десетодневне, непрекидне и упорне борбе (8-19.11) показале су да су наше јединице спремне за извршење најтежих задатака и да су прилично биле припремљене за фронталне борбе. У приличној мјери осјетила се самосталност штабова баталјона а још у много већој мјери штабова бригада. Садејство између наших јединица било је углавном на висини, док са осталим снагама није. Ово се нарочито односи на штабове баталјона. Ове борбе су биле велика школа за наша руководства, гдје су команде чета и штабови баталјона поред највећег броја нових бораца постизали знатне успјехе, не трпећи као раније теже губитке у руководиоцима. Исто тако, показало се да наша и нижа руководства знају и најчешће да цијене ситуацију и да доносе правилне одлуке.

Значајно је истаћи да су наше јединице научиле у овим борбама да ратују и постижу најбоље успјехе у дневним борбама.«⁹⁴⁾

ао) Исто.

91) Исто.

92) Ослободилачки рат, 2, стр. 520-1.

93) Зборник НОР-а, 1У/34. извод из операцијског дневника 3. корпуса за вријеме од 1. до 20. II 1945, док. бр. 22.

94) ЛВИИ, к. 409, бр. рег. 16/1-в.

Борбе и покрети до сребреничког краја

У борбама од 8. до 20. фебруара, 16. муслиманска бригада је имала 219 мртвих и рањених. Међу погинулим су били командант и замјеник команданта 1. батаљона Перо Недић Девић и Авдо Мосоровић.⁹⁵⁾

По доласку у рејон Цапарди, главни задатак био је одмор и еређивање јединица, попуна упражњених мјеста и пријем нових бораца. У том циљу су одржани партијски и скојевски састанци, као и четне конференције и састанак Штаба Бригаде са штабовима батаљона, чији је дневни ред био: реферисање (извјештаји) о стању јединица, анализа протеклих борби и попуна кадрова. Истовремено је организован интензиван политички и културно-пројектни рад и војностручна обука.⁹⁶⁾ »Бригада је врло добро искористила недјељни одмор на простору Цапарди« - пише у извјештају политички комесар 27. дивизије, »и углавном потпуно средила јединице послје борби на сектору Дрињача-Зворник-Козлук, као и попунила готово сва упражњена мјеста која су настала у току борби на поменутом сектору...«⁹⁷⁾

У три наврата примљено је за попуну 229 нових бораца, углавном из Србије (19. фебруара - 29, 22. фебруара - 50, и 23. фебруара - 150 бораца). Они су прошли кроз краћу обуку у допунском батаљону 27. дивизије. Са свима њима вођени су у батаљонима и четама посебни разговори: укратко су упознати са борбеним путем Бригаде, развојем НОБ-а у Боени и Херцеговини, посебно у источној Босни и др.

У току одмора је извршена и смотра Бригаде, на којој су одржали пригодне говоре политички комесар 27. дивизије Зарија Шкерковић и командант Бригаде Спасо Мичић. Том приликом је преко 100 старјешина и бораца добило ордене и медаље за храброст којим су одликовани за освјечено јунаштво и подвиге у борбама.⁹⁸⁾

Пошто су из сусједног рејона (шира околина Папраће) четници и даље

95) Перо Девић (Недић) потиче из породице из које су двојица браће ступила у НОВ и ПОЈ 1941. године. У 16. муслиманску бригаду је прешао с Муслиманским батаљоном Посавско-требавског НОП одреда у коме је био командир чете. Већ тих тешких пролетних дана 1944. године истакао се као храбар борац, с развијеним осјећајем за прилажење људима и за политичко дјеловање. Због тих особина је постављен за политичког комесара извиђачке чете у Бригади. У којој се у више прилика истакао и као добар и снажљив старјешина па је прво постављен за замјеника, а ускоро и за команданта батаљона.

Авдо Мосоровић је по ступању у 16. муслиманску бригаду био курир, а затим командир курира при Штабу Бригаде. На тим дужностима, у рату тешким и врло одговорним, Авдо се показао не само као врло дисциплинован и одговоран него и као врло храбар борац. Зато је 1944. године постављен прво за водника, а онда брзо за командира чете. Ту је испољио не само примјерну храброст него и вјештину у командовању и један лијеп другарски однос с борцима. Нарочито се истакао као командир чете у 2. батаљону у заузимању Дрињаче, борби с четницима у Шековићима, па је послје тога постављен за замјеника команданта батаљона. Погинуо је - према сјећању Авде Муратбеговића. тада политичког комесара батаљона, од њемачког снајпера. Претходно су у једном краткотрајном затишју била рањена 2-3 бораца. Авдо је пошао да види зашто се то десило и. кад је избио на косу, метак га је погодио испод ока. Кад је погинуо, био је најмлађи замјеник команданта батаљона у 16. бригади и 27. дивизији.

96) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

97) Исто. к. 409. бр. рег. 16/3-6.

98) Исто.

вршили препаде на друму Тузла - Зворник") и Зворник - Дршнача, у времену од 20. до 28. фебруара, извршена су два претреса терена. Прво је била упућена једна чета, али су је четници присилили да се повуче. Сутрадан су на њих извршили напад 3. батаљон 16. муслиманске и један батаљон 20. романијске бригаде преко села Цапарди - Кусоње - Ашћерићи, али су и њих те четничке снаге присилиле на поапачење. Том приликом је 3. батаљон 16. муслиманске бригаде имао 3 мртва и 1 рањеног борца а изгубио је и 2 пушком истратвеца.¹⁰⁰⁾

На састанку пгтабова бригада у Штабу Дивизије (коме су присуствовачи командант и политички комесар 3. корпуса) ријешено је да се са главнином 27. дивизије уништи четничка група у Папраћу. За тај задатак ангажоване су 16. муслиманска и 20. романијска бригада 27. дивизије и двије бригаде 38. дивизије. План је био да се они прво окруже а послје тога да се приступи стезању обруча и уништењу четника у њему.¹⁰¹⁾ Да би се обмануо непријатељ, 1. марта изјутра упућен је 3. батаљон 16. муслиманске бригаде са позадинским јединицама друмом од Цапарди преко Папраће ка Шековићима. Он је дневним покретом требало код четничких група да створи утисак да се наше јединице крећу на другу територију без намјере чишћења Папраће. Међутим, његов је задатак био да се, пред почетак стезања обруча, постави на Комињачу (к. 858) и спријечи извлачење четника у кањон ријеке Дрињаче.¹⁰²⁾

У оквиру тог плана је 16. муслиманска бригада имала задатак да са евојом главнином изврши чишћење терена у захвату друма Цапарди - Папраћа, и то са 1. батаљоном десно, преко Рудника и Борогова (триг. 854) а лијево - са 2. и 4. преко шуме Илиновац и села Ашћерића. Десно од ње, стезапе су обруч јединице 20. романијске, а лијево 18. хрватске бригаде.

У току дана и ноћи 1. марта јединице су запосјеле полазне положаје на додијелимим одсјецима окружења а наредног дана, у 5 часова, кренуле у стезање обруча и претресање терена. Четници, међутим, нису били изненађени. Осјетили су наше намјере па су испред распореда 16. муслиманске бригаде настојали да се по групама извуку у кањон Дрињаче.¹⁰³⁾ ту су наишли на раније постављене засједе и претрпјели знатне губитке. - ГТР. 11 « ... члпо позпаватш терен, па су, избјбЈавајући бир^ј « провлачећи се познатим прикривеним гравпима, наестојати да

УУ) Тако су ти четници 19/20. фебруара напали три камиона изнад Цапарди, па су дијелови 2. батаљона 16. бригаде, који је обезбјеђивао позадину Дивизије, одмах интервенисали и протјерали четнике. Сјећање Ибрахима Лојића.

100) АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8.

101) Зборник НОР-а, I/34, извјештај штаба 27. дивизије од 16. III 1945. и извод из операцијског дневника 38. дивизије за период од 1. до 15. III 1945. док. бр. 46 и 48.

102) АВИИ, к. 1112, бр. рег. «Сјећање аутора.

103) Резултати Бригаде су били мали: убијен је 1, заробљен 1 и ранен 1 четник а заплјињен је митраљез и већи број стоке (АВИИ, к. 1112, бр. рег. 6-8).

104) У цит. извјештају Штаба 27. дивизије од 16. III 1945. наводи се да су четници били разбијени и дјелимично уништени, и да су имали 14 мртвих, 6 утопљених у Дрињачи, 10 заробљених и преко 25 рањених. а <х>лобођена су 3 борца 6. пролетерске и архива батаљона 9. српске бригаде. У свој дневнику Ибрахим Лојић, тада замјеник команданта 4. батаљона, забиљежио је да је у току тог напада на четнике убијено и заробљено 70 четника. заилије-НН 1 митралез, некачио машинки и доста пушака. У цит. изводу из операцијског дневника 38. дивизије се каже да су се њене јединице сукобиле са групом од 150 четника и већим дијелом је уништиле. (Види Зборник НОР-а, I/34, док. бр. 46 и 48).

преживе. Али, иако је био крај рата, оии нису одустајали од оружане борбе против НОП-а.¹⁰⁵⁾

Јединице 16. муслиманске бригаде су своје дневне циљеве доистигле у 11 часова 2. марга и размјестиле се у рејон села Корита, Доњи Башићи, Дабихи и Селиште. На овом простору су остале до 6. марта. За то вријеме формирана је пионирска чета и вршена је интензивно војна обука, патролна активност, а и политички рад с народом. Дио становпика који је био избјегао вратио се, а патроле Бригаде су неколико десетина људи и жена пронашле и довеле у села, па је са свима њима 4. марга командант 27. дивизије одржао збор.¹⁰⁶⁾

У истом времену су се опет активирали оетаци усташа у срс „еничком крају који су се, послјије одласка 16. муслиманеке бригаде, вратили из Жепе. Чак су те непријате.твеве групе 1. марта упале у Братунац. Пошто се 3. корпус припремао за дјејства ка Сарајеву, он је, да би очистио евоју позадину од непријатељских остатака, 5. марта наредио Дч 21 дивизија са двије бригаде изврши покрет на подручје Братунац - Сребреница, ту разбије непријател»а и помогне да Сребренички НОП одред сам загосподари тим крајем. Задатак је требало да се изврши до 10. марта.¹⁰⁷⁾

На тај задатак је 16. муслиманска бригада кренула 6. марта. У два дневна марша, преко Милића и Нове Касабе, избила је у сребренички крај, али није наишла на непријатеља, јер су у међувремену 10. српска бригада 22. дивизије и Сребренички НОП одред разбили усташе и приеилили их да се преко Жепе повуку у правцу Рогатице.¹⁰⁸⁾ Послије претреса села и конфиекације стоке од народних непријател>а у рејону еела Осмача, 16. муслиманска бригада се, 10. марга, упутила преко Јавор-планине и Жепе ка Гласинцу. Наишла је на поељедњу међаву у рату. На Јавору је падао густе мартовски снијег чија је висина на појединим мјестима била преко једног метра. Челне јединице су се смјењивале у правл>ењу пртине којом се с великом муком извукла комора. Али, дневии циљ>еви марша су остварени. Претпоставл>ало се да се креће у борбе за Сарајево.¹⁰⁹⁾

У протеклом времену текле су и дал>е кадровске промјене у јединицама. Почетком марта упућени су на војни курс Арслан Готовушић, замјеник команданта Бригаде, и Омер Дедић, командант 4. батаљона. На његово мјесто за команданта 4. батаљона дошао је Ибрахим Лојић. У то вријеме је за команданта 1. батаљона постављеи Салих Мешановић. Извршена је попуна и Штаба Бригаде: у фебруару је за официра ОЗНЕ поставл>ен Авдо Иширлија, за обавјештајног официра Абдурахман Бакић, а за референта санитега Анкица Звицер.

105) АВИИ. к. 1111, бр. рег. 10/1-22.

106) Исто, к. 1112, бр. рег. 6-8.

107) Зборник НОР-а 1У/34, док. бр. 15.

108) Исто, док. бр. 46.

109) Исто, и Ђамил Качазовић. »Борили смо се за Сарајево«. Вечерн« новине, Сарајево, од 5. до 8. IV 1970.